

ԻՐԱՆԻՈՒՆԷՓ

ԷՐԱԳԻՐ ԶԱՐԵԱԹԱԿԱՆ

ԲԱՆԴԱՆՈՐԴԱՆԵՐ
ԵՒ ՊԵՇԵՄԵՐԵՐ

Ցարական 6 մեծիս արժամ
վեցանեայ 3 ու կէս »
Երանական 2 »
Գաւառական Տաւրու ծախքը վը-
րան կը հաշուէ :
Բաժանարարները կանխիկ ծախքի է :
Ինչ որ լրացուի կը վերաբերի՝ տեւոր
է սոցիալիզ առ Պ. Ս. Միքայէլ ԶԶ-
միւսնիս :
Գրքան եկած յօդուածներուն պատաս-
խանաւորութիւնը խմբագրութեանն
վրայ է :

ՅԱՆՈՒՅՈՒՆ
ՆԱԽԴՆԱԿ ՏԵՄԵՐԻ

Բաժանարարաց համար 3 դրշ. ոչ բա-
ժանարարաց 4
Բ. անդամուն » 2 » 3
Գ. անդամուն » 1 կէս » 2
Մասնաւորի շահու վերաբերեալ նամակ
կամ յօդուած երբ Ե.Ս. և այլքէ ա-
ռաջ տողին 6 դրշ. ոչ բաժանար-
րաց 8
Ընդհանր նամակ չ'ընդունուիր :
Նստարարութեան նամակ կամ յօդուած իւր
չ'ընդունուած կը սեպուի :
Չեռադիմելիք տպուին թէ ոչ ետ չեն
տրուիր :

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գաղղիայի օրէնդրական ժողովին օրը լրացաւ, իր վեր-
ջին շունչը տալու վրայ է և այս վերջին նիստերուն մէջ վեց-
ամեայ օրէնդրութեան շահաւորութիւնները պատկեր կը
կարծէ Պ. Համանի, Գաղղիայի քաղաքականին, բանդուկները
դրելով մեծաւ մասամբ վաւերացնելով, թող այն բանդու-
կներն որ նոյն ինքն օրէնդրական ժողովին կողմէն կատա-
րուեցան թէ յաւայիր սրտեալ, թէ վեհ միտքեալ և թէ
ազգային հին հիմնարկութիւններու մէջ : Զանգազի 17ի
նամակին խառնամանքը որ չ'էր քաշուի պիտի դնէին ինչ
նոր իրաւունքներ տուին Գաղղիայի, բայց ի օրէնդրական
վիճարանութեան երեսնական քան իրական իրաւունքէն,
մասնին սեղմուղ օրէնք մը, դաւանորմի աւելի սեղմուղ աւ-
տանութիւն մը, և իւր պայմաններուն վիճարկութիւն,
զին որպէս թիւն մանր կանոններ : Կոր ընտրուելիք օ-
րէնդրական ժողովը իր նախորդէն աւելի մեծ գործեր պի-
տի կատարէ թէ ոչ դիւրին է գուշակել, եթէ նկատուի որ
մի և նոյն դրութիւն կ'սկիւն Գաղղիայի վրայ, մի և նոյն դրու-
թիւնը կ'վարէ Գաղղիական մեծ ազգը : Կոր ընտրութիւն-
ներն արդէն սկսան, ամեն ուրիշ հակառակ շարժումներ կը
սկսեն, ազգական և սեղանական սկզբունքներ ճակատ
առ ճակատ կ'մարտնչեն : Գեղ կողմէն ազգական կուսակ-
ցութիւնները կ'կողման, նոր նոր լրացելիք երեսն կեղ-
ման, Կաթոլիկներ կ'կողման, ազգական ընտրութիւններու
(candidat) ցանկեր կ'կանխեն, միւս կողմէն պաշտօնական
Արքեպիսկոպիտն քան կ'զիտէ, ազգականներու գէժ պաշտօ-
նական ընտրութիւններու ցանկեր կ'կանխողէ, բարոյական և
մեղքի նիւթական ճիշդութիւն կ'գործածէ, և երկարական թիւ-
ներն անդուլ կ'շարժէ : Այս ընտրական կուսակցութիւն մը պիտի
ստանի յաջմանս, տարակոյտ չկայ որ վեհապետը, ըստ ո-
րում ամեն տեսակ շարժիչ գործիքներն իր ձեռքն են, և օ-
րէնդրական ժողովին նոր ընտրելի անդամներուն մեծագոյն
մասը իր անձնական կառավարութեան նպատակով անձնե-
րադրանայր իր ապուրայ խորհուրդներուն յաջորդութեան օ-
րինական երաշխարարութիւն մ'է : Բայց և այնպէս Գաղղի,

Լիւն, Մարսելիա և այլն մեծ յաղթան մը չ'են, ազգական
և առեւտրական աւելի բուռն է և շարժումն այն աստիճանի հա-
տած որ կ'հասնան թէ՛ 48ի յեղափոխութեան պարա-
զելանքէն ընտրութիւններուն ցանկը անցնողներն և և Կաթո-
լիկներուն քաղաքականութեան ընդդիմադիր գունդը ստուար-
ցնելու մեծ ճիւղ կայ : Արդի օրէնդրական ժողովին ազգական
մասը թէ և տարածվի, թէ և հաղթէ 27 անդամէ կ'բաղ-
կանար շուրջ 228 յետադիմանդամներուն մէջ բայց հան-
ճարիչ, հայրենասէր, բարոյական ազգայնութեամբ հզօր
ծիւղ Գաղղի, Թիւրքի, Կարնիէ Բաժնէ, Բէլգիանի պէս
ազգականութեան անդամներ ունէր իր մէջ, և կառավարու-
թեան այլ և այլ գործողութիւնները ինչպէս Մէքսիքոյի ար-
շաւանքը, Հոմի ինքիւրը, զին որպէս բաղան օրէնքը, մասն-
ի օրէնքը և այլն ծանր քննադատութեան տակ ձգեց, Կա-
ռավարութիւնը շանթաւարեց և ջրայ տուաւ անոր որ Գաղ-
ղիա դէտ ևս իր ներքին զգացումներուն, ազգականութեան և
իրաւանքը արժանաւոր թարգմաններ ունի : Եւ արդարեւ երբ
Լիւնի և Փարիզի պէս բազմամարդ քաղաքներ օրէնդրական
ժողովին ազգական երեսնականներ կ'զիտեն, մեծ նշանա-
կութիւն կ'առնայ այս ընտրութիւնը, և ահա այս բարոյա-
կան զօրութեամբ զինուալ ժիւղ Գաղղի Միւս կ'որոտար
Ռուէի դէմ, և կ'ըսէր, թէ և փոքր թիւով այլ Գաղղի ընտ-
րած է մեզ, և մեք ենք Գաղղիա լիւնը : Ռուէ, որ երբեք
խօսքի տակ չ'մտար և իւր երկարացի սուր կ'վիրարէր, այ-
րա՛ծ է այդ լիւնը, կ'ըսէր : Այստեղ կամ ոչ, այս ստոյգ է
որ Գաղղիայի ամեն շարժումներուն մեջը, գաղան, գիտ-
նական, ճարտարական և արուեստական յառաջդիմու-
թեան կեդրոնը Փարիզ է, այս ստոյգ է որ Կաթոլիկն այն-
չափ մեծ կարեւորութիւն կու տայ Փարիզին և Լիւնին, այն-
չափ անոնց հօրը միջնակ Գաղղի կ'առնէ, որ անոնց վա-
րկած քաղաքականութեան իրաւունքները կ'ըսէր, ինքն ան-
դամներ կ'ազմանէ, միւս կողմ Գաղղիայի միւս քաղաքները
մի և նոյն իրաւունքները կ'գործածեն, այնքան իր քաղաքա-
կանութեան օգտակար կ'համարի օրէնդրական ժողովին մէջ մե-
ծագոյն մաս մ'ալ ապահովել, որ ընտրական գործողու-
թիւններու վրայ կ'ընտանայ, և Լա Բօքելի ու Ռուէի
մէջ նոր ընտրութիւններու առթիւ գծաւթիւն մը կ'ըսէր,

ըստ որում Ռուէ անոնց ընկնողը ուղիւ կ'իտէ, միւս
դէտ այս պաշտօնները կ'որոշող պաշտօններն կ'արտահայտէ :
Սահմանադրական կառավարութիւն մը հեղինակ իւր կը
դառնայ երբ բոլոր սահմանադրական օրէնքը լոկ անձի մը
կամքը վաւերացնելու կ'ծառային, օրինաւոր անկրօնութիւն
մ'է այն : Օրէնքին ներքին միջաւորը չ'է, մանաւանդ
երբ այն օրէնքը բնութեան ծնունդ է : Գաղղիական կառա-
վարութիւնը ոչ միայն բանականութեամբ, այլ, այլ, օրէնքին պ-
ծը կ'արահանէ, օրէնդրական ժողովին որք կ'ազանցէ,
Գաղղիայի ոչ ոնէ արտաքին համակրութիւնը կ'ազանցէ
որպէս զի գործէ . . . :
Արդէն Մարսելիայի յեղափոխական գիրքը բաւական մաս-
տանջութիւն կ'արտաձգէ Գաղղիայի կառավարութեան :
Պիլիւնիս լիւններէ ստղին մեծ ազգ մ'ապաւորութեան նոր
կ'ծնի, և այս ապաւորութիւնը որ տարաբնուիւն այլ կ'ընտանու
կիւր մ'է, կ'ընայ ճարակ գանձել նաեւ այն կողմէն որուն
սահմանները հիմակ սու լիւններ կ'ընդած են, երբ ամեն մը ա-
զգականութեան գրգռող կ'ծառանէր և ուրիշ ժողովուրդներու
հրաւիր կ'կարգար : Մարսի ցատկին այն է որ Մարսիս
շուտով մտցաւ իր առաջին նախնական նշանաւորներ, նոյա-
տարը, շուտով մտցաւ Վ. Հիւիսի նամակը, և ժիւճ Գա-
թոլիկ ձայնը անսկիւն կ'ընայ օտարոտի կ'ընայ փոփոխութիւն
մէջ : Մարսիս ազգականութեամբ միայն կ'ընայ մեծ բլրալ և
միւս աւելութիւններու մէջ կարեւոր կշիռ մը ստանալ, իսկ
խիտ ստորին կարգ մը պիտի լինէ, եթէ Միւսն, Բիւլի
Թորթիք երեսնականներուն թիւը քաղաքականութեան
Ըստ որում, թէ և Բիւլի մարտնչական և պատերազմի պաշ-
տանայ, արդէն հանգիստալէն զուլայ որ երբեք Գաղղիան
ըն Մարսիական դահճը չ'ալիս բազմին, սակայն Միւսնանի
էի գուշակ իւր հետաւոր առաջնորդի և խորապատկար ար-
քայական անձ մը վերականգնելու ձայնը կ'ընէ . . . :
Եւ թէ Մարսիս այնչափ անարի է որ օգտիլ չ'ուզէր իր արդի
կացութեան և ինքն իրեն նոր զիջանք կ'ըսէր, հա-
զգական միջոցներով հեռի աշխարհի մը մէջ ունեցած յաղ-
թականութեամբ, Գաղղի կողմէն, աւելի վարձ կ'հանդիսանան
ազգականութեան և իրենց բնականութեան լուծը թոթաւորու-
թեան արդի վարչութիւն մը կազմելու կ'ընէին :

ԼՈՒԻ ՓԷ

Բոնոպարտիստները իր ընտանիքի բոլոր շարժումները կ'իտան-
դաւենին : Թաղուհին օր գեանապարկը կ'ընտելէր ներքին
անդուլէ մ'իւր որպէս անհասկի երկու համար չորս պաշ-
տօնականներ կ'ընտելանային անոր, և միշտ անոր գուշակ
զանգով՝ պաշտօնականութեան մին կ'ընտելէր ընտելով : «Թա-
ղուհին» Եւ մեն վայրկեան անկէն Թաղուհին անհասկի գրա-
նուղ երկու պաշտօնականները գուշակ կ'ընտելան անասին,
և Մարի-Վեդուանթ իր աղան անտելով Թաղուհին ան-
հասկի կ'ստանէ :
Գեղ կողմէնները չ'կրնան այս Օգոստոսիտ Սեփի զու-
արթութիւնը այլապէս, որմէ թէ և կ'ընար որք պոկել տլ
ու պիտի, և որ իր անկան միջոցին չ'աղարկուի իր դահլիճ
վրայ բայց թէ և զմարդու թիւն մէջ աւելի մեծապէս հա-
մար : Առի ժ.Պ. իր այս ասանձին բանաբարութեան միջո-
ցին շարքը Ա. կ'իտանք կ'ընէր կ'կարգար, զոր իր երեսա-
տարութեան ասին Կիւն թարգմանած էր, այս կ'ընտելով
ինքնիւրը իր ճակատագրի կատարումին վարձիքներով, և
Մարի-Վեդուանթ օրումն մեծ մասը իր գետակի, իր աղ-
ջկան, և Կիւնթիւն Կանկիւրէ անտելով երեստարար ուր
այլքան մը կ'ընտելան համար կ'ըսէր, (Կիւնթիւն հայ
աղանկներէ մէկուն աղջկիւր) :
Աւանան այս ժամբու մէջ ուր ամեն մէկ ճիւղ կարողաւ
կ'առնուէին, արքայական գաղափարաւոր հին ցուրտ հրա-
հանգներով և ամեն անգիտութիւններով չ'էր սահմաններ իր
գետերը : Կիւնթար մի և նոյն միջոցին թէ բարձր կազմելու
և կ'ընտելու և թէ յիշողութիւնը անտելու, թէ սիրտը ար-
դատաւորելու և թէ միտքը բուստորելու : Աստիճաններ իր
աղանկային իրենց հանգիսց համար յառաջած փոքրիկ գու-
մարէն մաս մ'ամեն ամիս խնայել, որպէս զի աւելի կ'ըն-
դանի գուշակութիւն մը հայրենային իրենց համար, այն է
թշուաւները միջնորդել : Կարգիւնային ապուրութեան ան-

հաստատութիւնը յայտնելու համար ինքնիւրը օրինակ կ'ըն-
ցուէր, ընտելով թէ քան պէտք էր վառահիլ բաղդի տե-
ղութեան հապա միշտ Եստուծոյ արդարութեան : Կեանքի
պերճութիւններէ զրկուելէ առաջ բարեկարգութեան ա-
խորժը նախադրուած էր Թաղուհին սիրտը : Այս ողոր-
մաբարական առաքիւնութիւնը պէտք էր իր սրտին համար,
իր հայրենի առաջին բարոյական էր, չէ թէ թշուաւու-
ոտութեան ուշահաս պատուը, իր իշխանութեան զեղեցիկ օ-
րերուն մէջ չ'ընտելանայ մը հաստատած էր ի Սեփ-Գիւն :
ամեն ամիս առատ նուէրներ կ'ընտելէր Թաղուհին առաջա-
րայ, որոնք աղքատներու համար իր գործակալներն էին :
Մարի-Վեդուանթ թէ և, այս անուամբ ճանաչուած իր բա-
րեկարգութիւններով, ինք ալ մանակից էր, բայց չէ թէ
իր պատուաւոր պաշտօնաւորին, չէ թէ իւր անուանական
նախադաս մը, հապա իւր գործուն և անձնուէր անդամը :
Իր ծառայութեան մէջ չ'ընող անձնուէր գաղափար մէջ միայն
Կիւնթիւն չ'էր զոր ինք կ'ընտելէր : Թաղուհին անհասկի պաշ-
տօնականութեան մին (Կարնի Զօմին) և իր կ'ընող իրարմէ քիչ
աւելի վեղը մեծած ըլլալով՝ փոքր հասակի մէջ երեք աղ-
ջիկ գետակ թողուցած էին առանց հարստութեան : Երեք
որում հիւնը իրեն որպէս կ'ընէր, երկու տարի զանաւոր զիջե-
թիւն գործող մը գրաւ, անոնցմէ ամեն փոքրը իր աւելու-
տակ մեծցնել տալով : Աղքատական գործերու հետադի-
տէ աւելուելը՝ որով ինք օրինակ կ'ընէր իր զուարթ Լա
Գալէթի կառնածոտ պատասխանատուութեան տակ մանրա-
զնին հսկողութեան առաքիւնը կ'ընէ : Թաղուհին ալ աղան
չ'էր Լա Կալէթի պատուէրին հետեւել, որ ալ ձեռքի
ստած ողբերգութիւնը ձախ ձեռքին պահել կ'ընտելէ :
Կառնածոտ տարիներու իր մը ամեն գործերու մէջ զուա-
րութիւններ վնասուելով՝ բարեկարգութեան մէջ կ'ը-
նտելէր Կիւնթիւն : Եւ ոչ իսկ Թաղուհին իր շարժումներու մէջ

ապուր ըլլալով չ'էր կ'ընար տեանել ուղած անձնուէր գաղափ-
րին քով կանչել տալ : Կէտք էր այս անձնուէր անուանէր յա-
ռաջող այն ցուցակի մը վրայ նշանակուիլ, զոր Կան-Մուլա-
ներու (գունդ հարկուր Յուս անձնապաշտպան) հարկ բաշխ
Պիւսապի գուշակ տանելով ազգային պահապան գործող ընդ-
հանուր հրամանատարին կ'ընտելէր, և այս վեղիւնին հա-
ձըքէ կանչուէր և նշանակուած անձնուէր ուղածին պաշտա-
րաններու արաւոտակ իր տալ : Կէտք գործողութեան բոնու-
նութիւնը նոյնպէս և գաղափար կ'ընտելէր : Եթէ ամառուն
մէջ տաք օրումն մ'ընտելուէր արքայական ընտանիքը ուղ-
դուրի գով օլը չ'ընէր չ'էր կ'ընար պալատի պատահաններէն
գուրս նայիլ ասանց մնացորդ ամբողջին թշուաւնայ կ'ընա-
կայ ըլլալու : Թաղուհին Լա Գալէթի բանաբարութեան էր,
այնչափ խիտ սրահապան մը որ ալ ինք կ'անէր յեղափոխու-
թեան բանաբարութեան ըլլալ :
Այսու ամենայնիւ Կաղային Թողովը, որ արքայական ըն-
տանիքի Վարէնէ գաղափարն ի վեր վճիւր տուած և Լուի
Ժ.Պ. թողաւորական իշխանութիւնը վրայէն առած էր
մեծ փութով նոր Սահմանադրութեան խմբագրութեանը
կ'ընտելէր : Հաւանաբար կարծիր քիչ մը ճանդարտեցաւ :
Գանի մը շարքի բանաբարութեան կ'ընէր և արդ զիջուրէս Թա-
ղուհին թոյլ արուեստ Գաղղիականութեան հետ Թաղուհին
ընի պարտելը լինելու : Երեստարար Կիւնթիւն սիրտը մե-
քուր և աղան օգ չ'ընէր վրայ ուրախութեամբ լիւնած,
«Մայր իմ, կ'արտար տառաւորով, իջափ կ'ընալմ միշտ
գործուած անդեր աղբորով թշուաւներու վրայ» : Գաղափար
մէջ անուանած բարձր ծառերու վրայ գաղափարով թշուաւնե-
րու խումբ մը իր ուշադրութիւնը դրաւ իր մէկ ծառէ
միւս ծառ : անոնց շարժումին անկախուրդ հետեւած անոն
կանաւ երեսներով ծածկուած փոքրիկ խումբ մը մէջ սահ-
ցաւ ինկաւ : Կիւնթիւն որ անոր բոլորները կ'ընտելան զանի

ՀԵՌԱՅՐԱԿԱՆՔ

Լճառն, Մարտ 16. Անդրկա Գրանդ-Օւէլիքիան ինքնուրոյն համար որչափ որ միջնորդութիւն առաջարկելու եւ երկուստեք ընդունուելու էր, Մարտի 24ին Փարիզէ եկած հետադիւր մը կ'ստանէ թէ պաշտօնական կէտով ծանուցուել է որ Պէճիքի Գաղղայի պահանջներուն դիմելու եւ թէ յանձնաժողով մը պիտի կազմուի խնդրոյն երկուստեք կան կէտերը կարգադրելու համար:

Մատթիա, Մարտ 13. Բրիտ զորապետը կ'ստանէ թէ իրաւաւորական կառավարութիւնը ընտրելի մ'առնի, եւ յարմար առ իմ իւր պիտի ներկայացնէ: Կոր Յանձնադրութեան հիմնադրերը կրօնից ազատութիւնը կ'հաստատուի, Լուսնի աւան կրօնը աւերակեան կրօն ընդունելով:

Աւօշիկիւրն, Մարտ 16. Դեբախիյոր արտաքին գործոց պաշտօնէին յանձնէ Գուրա կղզիին անկախութիւնը ճանաչողութեամբ:

Աթէնք, Մարտ 22. Պ. Բանկայէ Զուստանի գետաբնի ի Փարիզ, նոյն պաշտօնով Կ. Պօլսի պիտի հաստատուի. եւ մինչեւ անոր գալուստը Պ. Բանկայի, առաջին քարտուղար, պիտի վարէ գետաբնական գործերը:

Մ. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Գաւառաւորանի Հոյերը Մահմանադրութեան հաստատութեան ի վեր կեդրոնական վարչութեան կողմէ դարձած՝ կ'ընտրեն մերթ զմերթ եւ մերթ յաւաքի աչքով մ'այն ամեն շրջաններն որ կ'ապրանային Կ. Պօլսոյ մերձակից մէջ եւ չեն կարող պատրաստուիլ, վարչական, ժողովրդային փոփոխութիւններու մէջ գտնելու ուղիները, սկզբունք մը, որ նպատակ, հետեւութիւն, վերջապէս վախճան մ'առնայ: Ասան մ'ամբարներն էին Ազգին վերերը, ինքնիշխան պատրաստներն էին Ազգին գլուխը Չախլախով լախտերը, այլեւս կրօնաւորներն էին Ազգին առնը փեղկերը, անձնական շահը, փառամոլութիւնն էր չաղային անօրէնութիւնները եւ պաշտօնները արձակողը, իսկ առաջին Մահմանադրութեան, պայման, 1864ին մինչեւ ցայսօր որմէք են պատճառ. ընդհանուր Ազգին այս անկեղծական եւ ողբալի վիճակին, որմէք են այն անվերջանալի խաղաղութեան եւ կէս-որոշումներուն, եւ ժողովրդական երեւման տեսլակներն եւ բուռն շարժումներն եւ երբեմն մեծաքանակ անարարութեան շարժումներն: Հին գրութեան մարդը կ'պատկերէր. — Մահմանադրութեան է: — Կոր դրութեան մարդը կ'պատկերէր. — Մահմանութեան է: — Սակայն ոչ այս եւ ոչ այն է: Բուն շարժումներն այդպիսի որոշեալ քաղաքականութեան մը չ'ընդունին եւ, այդպիսի պարտաւճի եւ իրաւանց անդադրութեան է: Կ. Պօլսի Հայոց գետ պիտի ստիպի որ զԿղզի ներկայացնող միջակ ինքնիշխան, դեռ նոր պիտի լինայ որ Հայը Հայուն հետ ինչ, եւ բոլոր Հայերը վարչութեան հետ ինչ տեսակ յարաբերութիւններով պարտին կապուիլ եւ միանալ:

վերջնելու. «Մայր, ըստ. ռաբի վրայ ելնելով, ես ալ Լաֆօնիէնի տաղաքանիքն նմանեցայ», եւ խնդրով սկսաւ այն առակի առաջին չորս տողերը ըսել.

Աստուարան մի անդրջը ինկաւ. օր մի հօբին խոր:

Ամբիտ գտ. ըսին անոր,

Երբ ռաբիւրդ առի կըսին հաղիւ կընաւ գտ. տեսնել:

Գլխէք բարձր կըսնեն ինչպէս կ'ուզես նշանել:

Իր գործունայ եւ միշտ պատրաստ մնալին հաճոյք մը կը պատճառէր օրական մանր գէշերէրը իր սովորած դասերուն վրայ յարմարելու: Այսպէս երեւի առակաբար տրեւելու հետ առիթներու մէջ բողբոջին արդարեայ եւ յարմար վարչութիւն մը մատակարարելու անոր համար: Իր բոլոր յաջողակ աղբիւրներն մը վրայ խօսած ըլլալով իր առջեւ, որ շուրջըրթութեանը կարող կըսէր թոշակ մը կորուցել պաշտօնակէ մը՝ «Ինչքէ պաշտօնակ, ըստ, ես այնչափ խելացի չեմ համարիր այն աղուաները որ այսպէս իրենց տրանքը կը թողուն որ ինչայ: Բարեւ անդամ մը երկար պատեմէ մը վերջը, որ բաւական կըլի միւր ըրած եւ թիմեան որոշութեամբ գրաւուելու թէ աղայ եւ թէ որոշուելու կըլին տրոփակովը տուն դարձաւ. նախընթացի սովորականէն աւելի ուշանալուն, տիկին ալ Սուսի սեղանի պաշտօնակարը կ'ընտանքէր այս անտառի յարաբերութեան համար. — Մի յանդիմանէք կ'աղաչեմ, տիկին, որովհետեւ ասի իմ կեանքիս տեսլակը շատ դարձնաւ պատճառ պիտի չ'ընայ ըլլալ այս իրեկուն:

Համբերութիւնը եւ ժամանակի երկարութիւնը

Աւելի ոյժ կու տան մարդու քան թէ զոյգութիւնը:

Աւարեանի Զանգուրդութիւնը ամեն կուսակցութեանց առիթն առած էր զաղաքանիք յօրինելու: Հանրապետականը կ'սկսէին իրենց գործը բարձրացնել: Ասան գիւրջը ժողով մը կընայ Թագաւորը ըսնելու տալ, ըսնի արդեւքի տակ դրնել, իր պաշտօններէն զտրուելով զանի, անտանն միապետ:

Ընդհանրապէս իր բողբոջարարականութիւնը կ'ընդունէր հիւսնաւորականութիւնը, իր պատրաստութեան մատակարարութեան մէջ, քանի մը թաղիւններու այս կամ այն ձեով գրուելու կէտերն մէջ, տակայն անկող անդին զանաւորած Հայաբնակ երկիրները, հանրական շահերը, ազգային հիմնարկութիւններն իրեն համար Աւելի-Պէշ-Պէշ աշխարհներն են: Երբեք որ Պօլսիցի կ'ընտրէին ինքնիշխանութիւնը, իր նային որ երբ մահմանադրական առիթով մը վառի օրէնսդիր կ'ընտրեն չորս միլիոն Հայերու եւ տակաւին իր հիւսնաւորական օրէնսդիրը չ'ընտրէ եւ միւր գլուխը անոր կ'ընտրէր կ'ընտրէր . . . զիւրյալութիւնը կ'ընտրէ, վարչական ու վարչական կ'ընտրէ եւ պատրաստութեան գէտ նախընթացի գործերով զայն կ'ընտրէ . . . մերթ շրջապէս կ'ընտրէ իսկ ինքնիշխանութեան կ'ընտրէր ամբողջութեամբ վերաշինելու կ'ընտրէ . . . մերթ նորոգութեամբ քաղաքակէտ է, եւ պատրաստութեան իրենց գահէն թաղապետը կ'ընտրէ, մերթ . . . բայց որ մէկ շահաւորութիւնը ինչեւ: Սակայն ասոր ամեն ալ աննպատակ տատառումներն են:

Մահալ անկեղծան մարմին մ'է նա՝ ճիշտ նոյն պահուն որ գործելու ժամ է: Երբ իրենց ինքնիշխանութիւնը կ'ընտրէր գէտ վերաշինելու կ'ընտրէր, առանց կառավարելու որ իր հարը կ'ընտրէ, երբ կ'ընտրէր ընտրութեան տեսնը կը հասնի Պօլսիցի գէտ որոտակէն ետեւ, Բուսից փառքարը կ'ընտրէ, երբ Մահմանադրութիւնը ձեռքէն կը խլեն կ'ընտրէ, իսկ երբ սիմաի գաղով անդամ մ'ընտրէ նոյնի եւ ըրած գործերը կընէ, վրայ ինչ, վրայ ինչ, կ'ընտրէ եւ ինքնիշխանութեան գէտ . . . : Այս անխորհուրդ ճիւղերուն եւ անընտրանի անտարբերութեան մէջ կ'ընտրէր մը, կ'ընտրէր մը, կ'ընտրէր մը, կ'ընտրէր մը, մերթ ընդ տեսնելու, եւ կ'ընտրէր ինքնիշխանութեան որ մեկի ցոյց տան . . . :

Բանի որ ամբարցութեան օրն անցաւ, անձնական իշխանութեան ժամը հնչել, քանի որ երեւոյթականութեան սկզբնականութիւնը կ'ընտրէր Պօլսիցի Հայը հարը կ'ընտրէր միայն բոլոր Հայոց զօրութեամբ, իր գլխից եւ բարեպաշտ հանգամանայ առաւելութեան համար ինքնիշխանութեան իրաւանց պաշտպան եւ աշխուրջ հսկող կ'ընտրէր միայն բոլոր ազգին հաւանութեամբ. աշխուրջ աղետաբեր պատակաւորներու առաջը առած կ'ընտրէր իրաւանց, ազգու եւ ազգային քաղաքականութեան մը հետեւած կ'ընտրէր միայն ինքնիշխանութեամբ ինքնիշխան հիմնէ համադրային իրաւանց վրայ . . . :

Այս բանով չ'ընտրուելու որ գաւառաւորանի Հայը կ'ընտրէր կեդրոնական վարչութեան Զանգուրդ ինչպէս, ոչ, հետեւ մեծ կեդրոնականութեան միջոցով միանալու. ամեն գաւառաւորանի Հայերը եւ թէ ինքնիշխանութեան շահերը լուր ընտրած են՝ օրինակ աշխուրջ անդու իրենց շրջանին մէջ աղետաբեր շարժիլ, իրենց բարեպաշտ եւ մատաղական յատկապէս ինքնիշխանութեան զարգացնելու եւ որ եւ կ'ընտրականութեան միջնաւորութիւնը: Սակայն կ'ընտրէին Հայն ունեւոր այն զանապստ անօրէնութեաններու մէջ որ հանրական կարեւորութիւն ունին, կը անդուն մահալիցի մը օրինակ ինքնիշխանութեան մէջ որով իրենք ալ անիտ կ'առաւարտին, կ'ընտրեն ուղղակի թաղամասներ

առիթներն ընտրականութեան չ'ընտրէ: Հանրապետութեան ճիւղն առած է եւ ինչպէս, թէ ոչ իրաւանք գտնէ իրօք: Փորձապէս մասի արամաբարտը հանրապետականները մահմանադրականներու, պայման մեծապէս մասի սկզբունքը հիմնադր հանրապետականներու կ'ընտրուիլին, զանապստ անօրէնութեան կ'ընտրուիլ:

Այս անունը էր որ քիչ մ'առաջ մահմանադրականութեան իրաւանքներու կու տային զանապստ ժողովրդական տեսլակները: Համար: Մի եւ նոյն գէտը կ'ընտրէր իրենց իրենց լուր, միայն թէ ձեռքէ ձեռք փոխուելով իրենց գէտ գաւառները կ'ընտրէր, զորս յաղթող ըրած էր ինք: Եւ իրաւանքները ինքնիշխանութեան օրէնքն է այս. առաջին ժամանակ փոխանակները երկուստեք ժամանակ իրաւանքները կ'ընտրուիլ:

Մատթի Իլիպայէթ այս օրէնքը նշանակելով պայտէս կը գրէր այն թուականին (սեպտ. 1794): «Ամեն բան տեսիլի ծիւղմի մէջ է հոս, մէկը չ'ընտրէր վարչականութիւն: Ժողովը մեծ շփոթութեան մէջ է, չ'ընտրէր իր ձեռքէն եւս դաւաճ, վառն գիւնտանին հանրապետական կուսակցութիւնը գլուխ պիտի ելնէ»:

Ժողովը՝ որու մեծապէս մասը մեծ տաղանդի տէր մարդերէ կ'ընտրուէր, բայց զժողովարար այս տաղանդը աւելի տեսական ըլլալով քան թէ գործնական, նոյն իսկ իր անդամը շատեւ իրական առաքնութիւններէ կ'սկսէր իր ստացի վիճակի փոփոխութեան նշանել: Չորսուր էր Թագաւորին գէտ, սակայն ամբողջ գէտ տակար: Հետեւաբար կ'առաջարկէր վերջնական կերպով Մահմանադրութիւնը լրացնելու: Այս ժամանակին մէջ ինքնիշխանութեան կ'ընտրէր աշխուրջութեան կ'ընտրուէր, որմը մարդկային կամայն անհաստատութեամբ շատ կ'ընտրէին յատկապէս մը վրայ գտնուած եւ աշխարհ չ'առնէր, համար մահմանաւոր երկարապահական

ունեւոր ճիշտ այն չ'ընտրուէր ժողովներու մէջ, որպէս զի գաւառները վարակող նախնական եւ բարեպաշտ վերջերը Պօլսի պաշտօնական մշտնջի մէջ տարբերող աշխարհական եւ դարեան խորհիւն . . . :

Ե՛հ, միմեջ քննութեան ներքեւ զանապստ Մահմանադրութեանը այս նպատակը չ'առնէր, կ'առաւելին մեզ Պօլսիցի ներքեւցէն. այս, անէր, սակայն միւս կողմէն միմեջ Պօլսի ազգայինները իրենց պաշտօնական ունեւոր եւ անոր համար ընկաւ եւ անոր համար չ'ընտրէր . . . :

Մաս օրէնս Պօլսիցի նորէն իրար անցան. նոր Խառն ժողով մ'առ նոր Տեղապետ մ'առնէին: Խառն ժողովին եւս անդր գտնելի է, եւ առջի քայլէն ցոյց տուաւ որ այն քայլը գէտ ի Մահմանադրութեան կ'առնէր . . . շորհիւ այն աշխարհ եւ զօրեղ հանձնարին որ արդէն վարչութեան հային, սկսն է, եւ վարչութեան անձը ձեռքն առած չէ թէ կ'ընտրէր կամ մարդ մը, այլ սկզբունքի մը կ'ընտրէր: Այս սկզբունքով վտահ կ'ընտրէր որ Ազգը իր կարեւորած Հայը, իր նախնի տղայը կ'ընտրէ, եւ թէ անանկալ հայեր նաւ տակը վրայ չ'առնէին . . . :

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Դատեալական լրագրին մէջ հետեւեալ կ'ընտրուէր:

Բ. Երաւրդին Երաւրդին Երեւոյթական ժողովին խօսած Զախն մէջ ինչպէս թէ իր երկրին հիւսնաւորանքներու իրաւաստութեան մասին առաւարտութեան նորոգութիւնները Երաւրդին շատ մը աւերակութիւններու հաւանութիւնը աստից էր, եւ կ'ընտրէր թէ Գաղղայի կ'առաւարտութեան ալ իր աշխուրջութեան չ'ընտրէր այս մասին: Եւ արդարեւ Բ. Երաւրդին փաշան այս նպատակին համար իրաւական ժամանակ փառքար, Գրոյան, Լոստան, Պէլլին եւ Բեղաւորի մնաց եւ սոյն աւերակութիւններու հետ բանակցեցաւ: Ի վերջէ Երաւրդին փաշան առաւարտութեան որ միջազգային յանձնաժողով մը կ'ընտրէր, արդի հիւսնաւորական զօրութեան անտեղութիւնները քննելու եւ լուծում մը գտնելով վերջիշխալ կ'առաւարտութիւններու հաւանութեան ներկայեւրէ:

Այս ինչիւր հանրական կարեւորութիւն մ'առնէր զժողովին եւ ընտրուիլ թէ ինչպէս համար Գաղղայ Բ. Երաւրդին փաշային առաւարտութեանը կ'ընտրէր, ինչպէս իր փառքարի հիւսնաւորական իրաւաստութեան եւ արդէն ունեւորած արտօնութիւններէ քաղած օրոտանքը միշտ վայելէ: Ինչէ եւ Գրոյան լրագրի կ'ընտրուէր թէ Պ. Երաւրդին Երաւրդին փաշան իր նախորդին բուն ընկալքէն չ'առնէր խոստի: Ասիկայ կ'ընտրէր որ Բ. Երաւրդին յոյները այս կարեւոր ինչոյն յաղթութեան նիւտանքի գետ եւս չ'ընտրէ:

Պ. Երաւրդին Բ. Երաւրդին փաշային ըրած առաւարտութիւնը մեծեր էր: պատճառ բերելով այն առիթն թէ հիւսնաւորական իրաւաստութեան ինչոյն քննելու համար արդէն Գաղղայի կ'առաւարտութեան մահմանադրութեան կ'ընտրուիլ եւ, եւ

զժողովը՝ զորս արդէն իր ստացի կ'առնէ վարչական ժամանակ: Վերջապէս 1794 Սեպտ. 3ին այս յօդուածը լրացաւ, որ թաղապետութիւնը վերջապէս հրապարակուիլով միապետական հանրապետութեան կ'ընտրուիլ կ'ընտրուիլ:

Սոյն այս օրը Պ. Երաւրդին Բ. Երաւրդին փաշային ներկայացաւ խորհրդարանի անկեղծակցին մէջ: «Ինչպէս, ըստ առաւարտ, մահմանադրական յօդուածին մատակարար ներկայացուցի արտօնութիւն կու տայ ինչ ձեռքն անձին մաս կըսած պահանջները վերջնել: — Ժողովը զանապստ գտնուից, պատասխանեց Թագաւորը, նոյնպէս եւ ժողովը կ'ընտրէր զանապստ կ'ընտրէր: Եւ Գաղղայի մը անանկալ պատասխանին վրայ խաղաղութեամբ առանց պատասխանելու եւ կ'ընտրուիլ: Թագաւորը անտանն պաշտօնականութեան մէկ քանի կ'ընտրուիլ հաւաստեց անանց թէ որչափ գոհ էր այն հաւաստարկի նկատմանէ՝ զորս թէ իրենց եւ թէ իրենց ընկեղծակցներէ շատերը իր եւ ընտանիքին համար ունեւոր էին: Կոր օրը այն թիւնաւոր պահանջները որմը Թագաւորը պատասխանէր եւս լրագրեալ մ'ըրած էին այնպէս վերջապէս:

Հետեւեալ օրը (4 Սեպտ. 1794) պաշտօնական օրութիւն մը մեծ հանդիսիւ մահմանադրութեան զիւրջը բերաւ. Լուի Ժ-Պ. Թագաւոր, մահմանադրութեան մահմանադրութեան ընտրութեան զանի հետեւալ խօսքերով ներկայացուց անոր:

«Ինչպէս,

«Ազգին ներկայացուցիչները կ'ընտրուին 2եր Ա. Երաւրդին անկեղծակցութեան ինքնիշխանութեան մատուցանելու մահմանադրութեանը. Գրոյանի ժողովրդական աննպատակութիւն իրաւունքները կ'առաւարտութեան նա. — դահիւ իր ստացի արժանաւորութիւնը կ'ընտրէ, եւ կ'ընտրուի կ'առաւարտութիւնը կ'ընտրուի:

Թագաւորը պատասխանեց թէ Ազգային Ժողովը իրենց միջոցաւ ներկայացուցած մահմանադրութիւնը քննելով իր ու

